

9.7.2017

עמדת מרכז רקמן ביחס להצעת חוק שיפוט בתי דין דתיים (בוררות), התשע"ה-2015
1370/20 פ - לקראת דיון בוועדת חוקה ביום 11.7.17

מטרת ההצעה, כפי שמופיע בדברי ההסבר, היא לעגן בחוק את סמכותם של בתי הדין הדתיים לדון כבוררים בהסכמת הצדדים בעניינים אזרחיים שאינם קשורים לענייני גירושין. מדובר בהרחבת סמכויותיהם של בתי הדין הרבניים על כלל האוכלוסייה בישראל בעניינים אזרחיים טהורים כמו תביעות כספיות, תביעות בין לקוח לבעל עסק, תביעות בין עובד למעביד, בין ספק לחברה מסחרית, סכסוכים בין שכנים ועוד רבים אחרים.

בראשית הדברים יצוין כי בפועל נוסח ההצעה הוא כוללני מעבר לאמור בדברי ההסבר. בהתאם לנוסח הצעה גם ענייני רכוש הקשורים לתביעות גירושין ובכלל זה תניות שיפוי בשל פתיחת הסכמים יוכלו להיות מובאים לבוררות בפני בית דין רבני במידה והצעת החוק תעבור כלשונה (כיום ענייני רכוש אינם בסמכות ישירה של בתי הדין ולא ניתן להסכים לדון בבית הדין לגביהם. רק אם ענייני הרכוש נכרכו כדין לתביעת גירושין ניתן לדון לגביהם בבית דין). לשיטתנו, מדובר בניסיון לא ראוי, בלשון המעטה, לשנות את סמכות בתי הדין ביחס לענייני גירושין. הרחבת סמכויות בתי הדין בהקשר תביא להגדלת הסחטנות כלפי נשים בהליכי גירושין. נשים יאולצו להסכים להביא את ענייני הרכוש לבוררות בפני בית הדין כתמורה למתן גט.

לגופם של דברים, הצעת החוק תפר מהותית את המצב הקיים כיום בו על עניינים אזרחיים חל החוק האזרחי ולא דין דתי. הצעת החוק תגרום לכך שאנשים רבים, לרבות חילוניים, ימצאו את עצמם מתדיינים במסגרת בורות בעניינים אזרחיים – להבדיל מענייני נישואין וגירושין – בבית דין דתי, אשר השקפת עולמו וכלליו לעיתים אף מנוגדים לכללים הנהוגים בדין האזרחי, לרבות הסנקציות אשר ניתן להטיל על אדם המתדיין בפני בית דין דתי להבדיל מבית משפט.

נימוקים נגד הצעת החוק:

1. הצעת החוק מרחיבה סמכות של ערכאה שיפוטית המדירה נשים: בבתי הדין אין נשים שמכהנות כדיינות. מדינה דמוקרטית אשר שוויון הוא ערך יסודי בא צריכה לשאוף לצמצום סמכות של ערכאה אשר לא מאפשרת לנשים לקחת חלק שווה בה.

2. חשש לכפיית הסכמה: לפי ההצעה הקניית הסמכות לבית הדין הרבני לדון כבורר תלויה בהסכמת הצדדים ובלעדיה לא ידון בית הדין בעניין. הבעיה היא כי הסכמה מלאה ואמיתית יכולה להתקיים רק בין שני כוחות שקולים ומאוזנים. עולה החשש כי במקרים רבים תיכפה על צדדים חלשים הסכמה להתדיינות. כך למשל במצבים בהם קיימים יחסי

FOUNDERS:

S. Daniel & Ewa Abraham
Joseph Alexander Foundation
Aharon & Rachel Dahan
Charles Dimston
Jesselson Family
Mordecai & Monique Katz
Gershon & Carol Kekst
Rose & Louis Klosk Fund
Sisel Klurman
Don & Jane Stern Lebell
Evelyn Gruss Lipper
Bernard & Estelle Marcus
Dennis Mehiel
Jack & Gitta Nagel
Joyce Saffir
Irving & Helen Schneider
Stephen Schwartz-
Brookdale Foundation Group
John & Marianne Slade
Abraham Spiegel
Jerome & Ellen Stern
Sigmund & Rose Strochlitz

פרופ' רות הלפרין-קדרי,
ראשת המרכז, מייסדת
עו"ד עטרה קניגסברג-ראם,
מנכ"ל ראשונה, מייסדת
ד"ר גלית שאול, עו"ד
מנכ"לית

מרות בין הצדדים (עובד ומעביד, למשל) או צדדים שקיים ביניהם פער מיקוח גדול ופער במשאבים העומדים לרשותם (לקוח "קטן" מול חברה מסחרית גדולה, למשל).

3. חשש להסכמה שלא מדעת וללא הבנה מלאה של המשמעות של ההסכמה: האדם הממוצע, ובפרט האדם החילוני הממוצע, לא יבין את ההשלכות של ההסכמה לבוררות בפני בית דין דתי בעניין אזרחי שכן איננו מכיר את הלכות הדין הדתי בעניינים אלה ולכן לא יבין בהכרח למה נתן את הסכמתו. וודאי שהדברים נכונים ביחס למי שאינו בן דתו של בית הדין (ולמרות זאת הצעת החוק מאפשרת כי רק אחד מהצדדים יהיה בן דתו של בית הדין).

4. דין תורה מפלה ובעייתי: הדין שיחול על התדיינות לפי הצעת החוק, הוא דין תורה. לפיו נוכרים, לדוגמה, אינם זוכים למעמד שווה. עולה החשש, שאזרחים יגיעו לבתי הדין מתוך הסכמה מאולצת או אף מתוך שיקולי נוחות (כגון אגרות נמוכות יותר), וימצאו עצמם מבלי לדעת במערכת המפלה אותם מלכתחילה. בתי הדין הרבניים עושים כבר היום שימוש לרעה בסמכויות השיפוט שניתנו להם, בענייני נישואין וגירושין, כך שאין כל הצדקה להרחיב את סמכויותיהם ולהעניק להם סמכות לדון בנושאים נוספים – נהפוך הוא, יש לצמצם את סמכויותיהם.

5. עפי' חוק הבוררות תשכ"ח 1968, אשר יחול על הבוררות במסגרת בתי הדין מכוח הצעת החוק, לא ניתן יהיה לערער על פסק הדין של בית הדין הרבני, אלא במקרים חריגים במיוחד, וזאת להבדיל מהתדיינות בפני בית משפט אזרחי אשר קיימת לגביה זכות ערעור.

6. אי-כפיפות לדין הכללי ופגיעה בהלכות בית המשפט: מתן היתר לבתי הדין לדון לפי דין תורה בלבד, משחרר אותם מכפיפות למערכת המשפט בישראל ולתקדימיה. לפי הצעת החוק, ובניגוד למצב כיום, ביה"ד הרבניים לא יהיו כפופים לחוקי היסוד ולערכי השוויון והצדק המגולמים בהם, ולא להלכות הפסוקות של בתי המשפט בכל העניינים האזרחיים. כך לדוגמה לא יהיו כפופים לחקיקת המגן בתחום דיני העבודה.

7. כיום קיימים בתי דין דתיים פרטיים אשר שני צדדים המעוניינים מתוך החלטה מושכלת ואמונה דתית להתדיין בפני בית דין דתי בעניין אזרחי פונים אליהם: כלומר, למעשה בפועל קיים פלורליזם משפטי. את המענה לצורך בפלורליזם משפטי אין הכרח לספק באמצעות ערכאות שיפוט ממלכתיות. הפונים לבתי דין דתיים פרטיים כבוררים הם יהודים שומרי מצוות. אין כל הצדקה לפתוח פתח לבתי הדין הדתיים להחיל את הדין הדתי בעניינים אזרחיים על אזרחים חילוניים אשר אינם שותפים לאמונה שעל כל דבר ועניין צריך לחול אך ורק הדין הדתי, ואין לאפשר פתח לכפות עליהם התדיינות שכזו.

FOUNDERS:

S. Daniel & Ewa Abraham
Joseph Alexander Foundation
Aharon & Rachel Dahan
Charles Dimston
Jesselson Family
Mordecai & Monique Katz
Gershon & Carol Kekst
Rose & Louis Klosk Fund
Sisel Klurman
Don & Jane Stern Lebell
Evelyn Gruss Lipper
Bernard & Estelle Marcus
Dennis Mehiel
Jack & Gitta Nagel
Joyce Saffir
Irving & Helen Schneider
Stephen Schwartz-
Brookdale Foundation Group
John & Marianne Slade
Abraham Spiegel
Jerome & Ellen Stern
Sigmund & Rose Strochlitz

פרופ' רות הלפרין-קדרי,
ראשת המרכז, מייסדת
עו"ד עטרה קניגסברג-ראם,
מנכ"ל ראשונה, מייסדת
ד"ר גלית שאול, עו"ד
מנכ"לית

יתרה מכך, קיים נוהג בבתי הדין הדתיים הפרטיים להוציא "כתב סירוב" או להחליט על חרם דתי, כנגד צד נוגע בדבר שאינו מסכים להתדיין בפני בית הדין. אומנם בהצעת החוק ובדברי ההסבר לה נאמר כי לא תינתן לבתי הדין סמכות בחוק להוציא כתבי סירוב ולהטיל חרם, אולם אין כל דרך להבטיח שהשימוש בסנקציות אלה לא יתרחש הלכה למעשה בשטח. גם היום בתי הדין הדתיים פועלים לא פעם שלא בסמכותם ופוסקים אף בניגוד לדין החל עליהם מכוח החוק המדינתי (בעיקר בענייני רכוש בין בני זוג, למשל).

FOUNDERS:

S. Daniel & Ewa Abraham
Joseph Alexander Foundation
Aharon & Rachel Dahan
Charles Dimston
Jesselson Family
Mordecai & Monique Katz
Gershon & Carol Kekst
Rose & Louis Klosk Fund
Sisel Klurman
Don & Jane Stern Lebell
Evelyn Gruss Lipper
Bernard & Estelle Marcus
Dennis Mehiel
Jack & Gitta Nagel
Joyce Saffir
Irving & Helen Schneider
Stephen Schwartz-
Brookdale Foundation Group
John & Marianne Slade
Abraham Spiegel
Jerome & Ellen Stern
Sigmund & Rose Strochlitz

פרופ' רות הלפרין-קדרי,
ראשת המרכז, מייסדת
עו"ד עטרה קניגסברג-ראם,
מנכ"ל ראשונה, מייסדת
ד"ר גלית שאול, עו"ד
מנכ"לית

8. הצעת החוק תיצור מצב של חוסר אחידות משפטית בו יהיו במדינת ישראל שני דינים על אותו נושא – דין אזרחי ודין דתי: מדובר באבסורד של ממש כי יוצר מצב בו יהיו בישראל דיני עבודה דתיים ודיני עבודה אזרחיים, דין מסחרי דתי ודין מסחרי אזרחי, חוקי הגנת הדייר האזרחי וחוקי הגנת הדייר הדתי וכך הלאה.

9. הצעת החוק הזו היא למעשה מחטף לפני הסדרה כוללת של נושא הסמכויות בין בתי הדין ובתי המשפט: בשנת 2010 מינה שר המשפטים דאז, יעקב נאמן, וועדה שתבדוק את נושא חלוקת הסמכויות בין בתי משפט אזרחיים לדתיים, בעניינים אשר לבתי הדין יש סמכות לגביהם. בראשות הוועדה עומד **הרב שלמה דייכובסקי**. מסקנות הביניים של הוועדה פורסמו בתקשורת אך הוועדה לא הגישה דו"ח סופי לשר עקב לחצים פוליטיים. בטרם יבוצע שינוי חקיקתי כלשהוא יש לשוב ולכנס את הוועדה על מנת שתגיש את המלצותיה הסופיות ביחס להסדר כללי בנושא. אין להסכין עם הסדר שאינו נותן מענה למכלול הבעיות הקשורות בנושא חלוקת הסמכויות בין הערכאות.

10. השלכות תקציביות – על אף שדברי ההסבר של ההצעה טוענים כי היא מעגנת את הנוהג כיום, אין זה מצב הדברים. מאז פסיקת בג"צ בעניין סימה אמיר¹ לא מתקיימות בורריות בענייני ממונות. הוספת תיקי הבורריות תגדיל את נפח עבודת הדיינים ולכן יש לה השלכות תקציביות. ללא תקצוב יש חשש כי העומס שיווצר בבתי הדין עקב תיקי הממונות החדשים יגרום לעיכובים קשים עבור ציבור המתגרשים אשר מחויב להגיע לבתי הדין לצורך הגירושין. נזכיר כי במסגרת ענייני הגירושין רוכש לעיתים בית הדין סמכות בענייני משמורת והסדרי ראייה, הנחשבים בגדר דיני נפשות ולכן מדובר בפגיעה חמורה.

¹ בג"ץ 8638/03 סימה אמיר נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים, פ"ד סא (1) 259 (2006).